

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öyküleyici Metinlerdeki Empati Durumlarının Değerlendirilmesi ¹

Mustafa KAYA

Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
m.kaya@yyu.edu.tr
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-4755-4994>

Sedat EROL

Arş. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi
Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
serol@adiyaman.edu.tr
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0840-9903>

Öz

Bu araştırmanın amacı Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerdeki empati durumlarını tespit etmektir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesinin kullanıldığı araştırmada, çalışma materyali olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2020-2021 eğitim-öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarından her sınıf düzeyinde bir ders kitabı seçilmiştir. Bu kitaplarda yer alan öyküleyici metinler, içerik analizi çeşitlerinden duygusal yön analizine göre incelenmiştir. 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki öyküleyici metinlerde 33, 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki öyküleyici metinlerde 23, 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki öyküleyici metinlerde 19, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki öyküleyici metinlerde 15 empati durumu tespit edilmiştir. Bu bağlamda incelenen öyküleyici metinlerde önemli derecede empati durumuna yer verildiği ve bu empati durumlarının genel olarak metinlere serpiştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle okul öncesi ve ilkokul gibi farklı düzeylerde, farklı ders kitaplarında ve edebi eserlerde empati durumları üzerine çalışmalar yapılması ve nitelikli eserlerin okuyucularla buluşturulması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Ders Kitabı, Öyküleyici Metinler, Empati, Değer.

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 04.11.2020 / 07.04.2021

Künye Bilgisi: Kaya, M. ve Erol, S. (2021). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerdeki empati durumlarının değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 89-105. DOI: 10.33437/ksusbd.821126

Evaluation of Empathy Situations in Narrative Texts in Middle School Turkish Textbooks

Abstract

The aim of this research is to determine the empathy states in the narrative texts in Turkish course books. In the study, in which document analysis, one of the qualitative research methods, was used, a textbook at each grade level was chosen from the Turkish textbooks used in the 2020-2021 academic year by the Ministry of National Education as the study material. The narrative texts in this books were analyzed according to emotional aspect analysis, one of the content analysis types. There were 33 cases of empathy in the narrative texts in the 5th grade Turkish textbook, 23 in the 6th grade Turkish textbook, 19 in the 7th grade Turkish textbook, 15 in the 8th grade Turkish textbook. In this context, it was concluded that the narrative texts examined included a significant level of empathy and that these empathy states were generally scattered in the texts. Based on these results, it has been suggested to work on empathy situations at different levels such as preschool and primary school, in different textbooks and literary works, and to introduce qualified works to readers.

Keywords: Turkish Textbook, Narrative Texts, Empathy, Value.

GİRİŞ

Hayatın merkezinde yer alan ve sosyal bir varlık olan insan duygu, düşünce, istek ve hayallerini yaşadığı toplumdaki bireylerle paylaşmak ister. Bu paylaşım sayesinde hem gereksinimlerini giderir hem de başka insanların duyguları, düşünceleri, yaşantıları hakkında bilgi sahibi olur. “İnsan ancak ilişkileri içinde var olabilen bir yaratık olduğundan, insanların düşünebilme, düşündüğünü karşısındakine anlatabilme yeteneği, toplumsal yaşamın temelini oluşturur” (Cüceloğlu, 2001: 219). Küçükaslan’a (2014) göre insanı başka varlıklardan ayırmayı sağlayan en temel özellik kurduğu işlevsel iletişimidir. Toplumu meydana getiren bireyler, yaşamlarını çevreleriyle kurdukları sağlıklı iletişimle sürdürebilmektedirler.

Günümüz dünyasında son yıllarda teknoloji alanındaki ciddi ve hızlı gelişmeler, iletişim alanında büyük ilerlemelerin meydana gelmesini sağlamıştır. Hatta günümüz çağı için iletişim çağı gibi adlandırmalar da yapılmaktadır (Kaya, 2016: 2). İletişim çağı olarak adlandırılan bu dönemde, iletişim kanallarının çeşitlenmesine rağmen insanlar arasında istedik düzey ve nitelikte bir iletişimin olduğundan söz etmek pek mümkün değildir.

Küreselleşen dünyada insanlar arasındaki iletişimin sağlıklı olmasını sağlayan yegâne araçlardan biri empatidir. Çağdaş yaşamın içinde kişilerarası ilişkilerin yapısı ve niteliğindeki değişimler sonucu, iletişimi paylaşan kişilerin birbirlerini anlaması ve bunu karşısındakine iletmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Kişilerarası ilişkilerde, özellikle eğitim ortamlarındaki ilişkilerde, empati önemini giderek arttıran bir kavramdır (Atlı, 2008: 4). Çünkü her insan duygu ve düşüncelerinin fark edilmesini ister. Bu farkındalığı sağlamanın etkili yollarından birisi de kişinin empati becerisini kullanmasıdır.

Dökmen (2000) empatiyi, “Bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması” şeklinde; Rogers (1983) ise “Bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci” şeklinde tanımlamıştır. Covey’e (2001: 256) göre empati bir tür anlaşma, bir duygu ve karşılık verme biçimidir. Empatiyle dinlemenin özü karşısındakiyle aynı fikirde olmaktan ziyade karşısındaki kişiyi tam anlamıyla derin bir şekilde duygusal ve bilişsel olarak anlamaktır.

Bilim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, günümüz dünyasının ekonomik, psikolojik, siyasi ve sosyal yönden karmaşık bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. İnsanoğlu, bu yoğun ve tempolu hayatta her zaman istediği şekilde diğer insanlarla ilişki kuramamaktadır. Bazı ilişkiler sağlıklı bir şekilde devam ederken bazı ilişkilerde kişiler arası iletişim kurulurken sorunlar çıkmakta ve iletişim çatışmaları yaşanmaktadır. Bu bağlamda empati becerisi gelişmiş bireyler, iletişim çatışmalarına sebep olabilecek durumları başarılı bir şekilde ortadan kaldırarak etkili ve sağlıklı iletişimin yolunu açabilmektedirler.

Empatinin kişiler arası ilişkilerde iletişimin sağlıklı yürütmesine sağladığı katkı yadsınamaz bir gerçektir. (Nedim Bal, 2015). Empatik anlayış, insanları birbirine yaklaştırır ve iletişimi kolaylaştırır. Bu yakınlaşma ve anlaşılma zamanla dostluk haline gelebilir. Empatinin kişilik gelişimi üzerinde hayati bir önemi vardır. Empati bireyin başkaları tarafından anlaşılmasını kolaylaştırdığı gibi onun da başkalarını anlamasına katkı sağlar (Uluğ, 2014: 10-11). Şahin ve Akbaba’ya (2017: 107) göre empati başkalarına yardım etme, sosyal katılım, insanlarla iş birliği yapma, diğer insanların sıkıntılarına duyarlı olma ve olumlu duygusal tepkiler verme gibi prososyal davranışlardaki bireyler arası farklılıkları etkileyen bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Empati insanı merkeze alarak olaylara bakmamızı sağlar. Empati sayesinde bireyleri arasında şefkat ve merhamet tohumları ekilir, bu durum toplumu meydana getiren unsurlar arasında birlik ve beraberliğin zenginleşmesine katkı sağlar. Bu bağlamda empati becerisinin kazanılması önemli bir durumdur.

Son yıllarda bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler neticesinde yeni iletişim kanallarının açılmış, anlık ve hızlı iletişimin kurulduğu yeni nesil bir ortam oluşmuştur. Bu durum farklı kültürlerden farklı yaşam biçimlerine sahip insanların bir araya gelmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler ışığında, farklılıklarla bir arada yaşama, birbirini anlama ve anlayış gösterme gibi değerler ön plana çıkmıştır. Çünkü bu değerlerle birlikte gelişen, değişen ve dönüşen dünyaya çocukların adapte olabilmeleri sağlanabilir. Bu bağlamda, öğretim süreçlerinde evrensel değerlerin içselleştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiği söylenebilir. Milson ve Mehlig'e (2002) göre değerlerin geliştirilmesi, anında veya kolayca ölçülebilen sonuçlar vermesi muhtemel olmayan karmaşık bir süreç içerir. Bu sürecin sağlıklı yürümesi ve istenilen düzeye ulaşılabilmesi için kitaplar, çocukların farklı durumları farklı açılardan görmelerine ve empati geliştirmelerine yardım olur (Cartledge ve Kiarie, 2001). Ayrıca hikâyeler de çocuklara günlük yaşamda uygun davranışlar sergilemeleri konusunda bir rehber olabilir.

Türkçe öğretiminin en temel malzemesi metinlerdir. Bu bakımdan Türkçe öğretiminde kullanılan metinlerin seçiminde öğretimsel amaçlara uygunluk önem arz etmektedir. Özellikle hikâye edici metinler, tutum, değer ve davranışların kazandırılmasında önemli bir araçtır (Sallabaş, 2012: 59). Sever'e (2008) göre olaya dayalı edebi yazı türlerindeki karakterlerin duygu, düşünce ve eylemleri, sorunların ortadan kalkması için ortaya attıkları çözümler, okurların öykünebilecekleri örnekleri oluşturmasına yardımcı olur. Bu eserler aracılığıyla okuyucu farklı bir kişilik ve dünyaya sahip karakterlerle karşılaşır. Böylece bu karakterleri görür, tanır ve anlamaya çalışır. Bu sırada kendisini karakterin yerine koyarak onun ne yapacağını, nasıl davranacağını kestirmeye çalışır. Bu durum okuyucunun karakterle empati kurmasını sağlar. Bu sürece giren çocuk, eserdeki kahramanlardan hareketle çeşitli insan karakterlerini tanır ve farklı bakış açılarının olabileceğini kavrar, bunun sonucunda farklılıklara saygı duyar. Böylece bireyde hoşgörü kültürü yer etmeye başlar.

Alanyazında temel becerilerinin kazandırılmasında önemli bir yere sahip olan Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki değerler üzerine (Akyol, 2010; Çelikpazu Ekinci ve Aktaş, 2011; Şen, 2008; Padem ve Aktan, 2014; Yaman, Taflan ve Çolak, 2009) veya edebî eserlerde yer alan değerler üzerine (Batur ve Yücel, 2012; Cengiz ve Duran, 2017; Devci, Belet ve Türe, 2013; Dirican, 2013; Fırat, 2014; Fırat ve Mocan, 2014; Lüle Mert, 2013; Özbay ve Karakuş Tayşi, 2011) çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Alanyazındaki bu çalışmalar incelendiğinde değerlerin genel olarak ele alındığı, empati kavramı özelinde bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra küreselleşen dünyada toplumların birbiriyle diyalog halinde olduğu bir çağda, diğer insanlara hoşgörü ve saygı ile bakmak onları anlamaktan geçer. Bu değerlerin toplumu oluşturan fertlere kimlik oluşumlarının kritik bir döneminde Türkçe ders

kitaplarındaki metinler aracılığıyla kazandırılması büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak, Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerdeki empati durumlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan öyküleyici metinlerde;
2. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan öyküleyici metinlerde;
3. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan öyküleyici metinlerde;
4. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan öyküleyici metinlerde empati durumları nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerde yer alan empati durumlarını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırılması amaçlanan olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı, görsel ve fiziksel her türlü materyali ve bu materyallerin analizini kapsar (Özden ve Durdu, 2016: 109; Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Bu modelde hakkında araştırma yapılan olay, olgu, birey veya nesne olduğu gibi kendi şartları içerisinde değerlendirilir ve tanımlanır (Karasar, 2017: 109).

Çalışma Materyali

Çalışma materyali olarak uzman görüşü alınarak, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2020-2021 eğitim-öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarından her sınıf düzeyinde bir ders kitabı seçilmiştir. 5. sınıf Türkçe ders kitabında 11, 6. sınıf Türkçe ders kitabında 8, 7. sınıf Türkçe ders kitabında 10, 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise 8 öyküleyici metin tespit edilmiştir.

Veri Toplanması ve Analizi

Çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinler, içerik analizi çeşitlerinden duygusal yön analizine göre incelenmiştir. Duygusal yön analizi, analizin başında kategorilere ayrılan herhangi bir materyalin eğilimi, yönü ve tutumu hakkında bilgi edinmek üzere yapılan işlemlerdir (Tavşancıl ve Ezel, 2001:105). Araştırmada kullanılan duygusal yön analizine göre Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerdeki cümlelerin empatik bir durumu karşılayıp karşılamadığı tespit edilmiştir. Tavşancıl ve Ezel'e (2001) göre bu analiz türünde böyle bir gruplama ve şifreleme analizciler ve onları kontrol

edenler için standartlaşmayı sağlar. Böylece güvenilirlik de önemli oranda yükselebilir. Ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerde tespit edilen durum, hangi empati boyutuna karşılık geliyorsa o değer karşısına yazılmıştır.

Empati kavramının geçmişten bugüne değin tanımları arasında 11 tanım (Diğer kişinin fenomenolojik dünyasına odaklanma, dünyayı diğer kişinin bakış açısıyla algılama yeteneği, bilişsel rol alma süreci, dolaylı olarak diğer kişinin durumuna hayalî olarak katılma, diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma, kişinin diğer bir kişinin durumunu zihinsel ya da hayalî olarak kavrayış yeteneği, diğer kişinin içsel durumunu doğru kestirme, herhangi bir gözlemcinin diğer kişinin hislerini paylaşması, diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme, diğer kişiye anladığını iletme, diğer kişinin duygusal durumuna cevap verme) esas alınarak bir kategori oluşturulmuştur (Acun Kapkiran, 2016: 111). Oluşturulan kategorinin sağ tarafına incelenen eserlerde empati ifadesini karşılayan cümleler yazılmıştır. Bu tablo oluşturulduktan sonra hangi cümlenin hangi empati tanımı kapsamına girdiğini belirlemek amacıyla Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümündeki 20 öğrenciye ilgili tablolar verilmiştir. Öğrenciler hangi cümlenin hangi empati tanımı kategorisine girip girmediğini belirlemiştir. Öğrencilerden gelen dönütler doğrultusunda güvenilirliği test etmek amacıyla Miles ve Huberman'ın (2016) güvenilirlik formülü (Güvenirlik=uzlaşma sayısı/uzlaşma+uzlaşmama sayısı) kullanılmıştır. Çalışmalarda güvenilirliği sağlamak için kullanılan bu formülde, kodlayıcılar arasındaki uyumun %70'ten daha yüksek olması beklenir. Tablo 1'de yer alan veriler incelendiğinde güvenilirliğin sağlandığı görülmektedir.

Tablo 1. Ders Kitaplarındaki Metinlere Ait Güvenirlik Puanları

Sıra	Eserin adı	Güvenirlik
1	5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	25/ 25+9 = 0.73
2	6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	18 / 18+6 = 0.75
3	7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	14 /14 + 5 = 0.73
4	8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	11 /11 + 4 = 0.73

BULGULAR

Bu bölümde 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerdeki empati durumlarına yönelik bulgulara yer verilmiştir. Verilerin sunumunda, açıklayıcılık, çeşitlilik ve uç örnek ölçütleri dikkate alınarak (Neuendorf, 2002: 1) her sınıf düzeyinde bir örnek metin gösterilmiştir.

5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öyküleyici Metinlerdeki Empati Durumlarına İlişkin Bulgular

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerdeki empati durumlarına ait bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Öyküleyici Metinlerdeki Empati Durumları

Sınıf Düzeyi	Metin Adı	f	f Top.	%
5. sınıf	Çitlembik	2	33	36,7
	Deprem	4		
	Hoşça Kalın, Güle Güle	2		
	İyiliğin Değerini Bilen Kim?	5		
	Karagöz Kibarlık Öğreniyor	2		
	Özgürlük	2		
	Yaşama Sevinci	3		
	Bu Nehir Bizim	9		
	Çocuk Bahçesindeki Bekçi	2		
	Vatan yahut Silistre	2		
6. sınıf	Azim	2	23	25,5
	Oyun	5		
	Forsa	1		
	Gazlı Göl	4		
	Kurtla Köpek	2		
	Meşeler	3		
	Tartışarak Gerçeğe Doğru	5		
	Yaz Sinemaları	1		
7. sınıf	A Harfi	2	19	21,1
	Ana İşsiz Kalınca	6		
	Müreffeli Kadınlar ve Emin Subay	3		
	Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü	1		
	Ağaçtan Oyma Su Tası	2		
	Tahta Bisiklet	5		
8. sınıf	Bayrağımızın Altında	1	15	16,7
	Haritada Bir Nokta	5		
	Kaşığı	3		
	Kınalı Ali'nin Mektubu	3		
	Kalbim Rumeli'de Kaldı	2		
	. Portakal	1		
Toplam		90	90	100

Tablo 2’ye göre 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki 10 öyküleyici metinde 33, 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki 8 öyküleyici metinde 23, 7. sınıf Türkçe ders

kitabındaki 6 öyküleyici metinde 19, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki 5 öyküleyici metinde 15 empati durumu yer almaktadır.

5. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Öyküleyici Metinlerdeki Empati Durumlarına İlişkin Örnek Metin (Deprem) ve Bulgular

5. sınıf ders kitabında yer alan Deprem metnindeki empati durumlarına ait bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Deprem Metninde Yer Alan Empati İfadeleri

Kategori	f	Empati Durumu
Dolaylı olarak diğer kişinin durumuna hayali olarak katılma	18	İnsanlar, binaların ve evlerinin hiçbir zaman yıkılmayacağını düşünüyor. Ama öyle değilmiş. Kaldırımlarda bile çatlaklar vardı. Her yer darmadağın olmuştu. Bir amca, sanki bir devin gelip şehrin üzerinde tepindiğini söylüyordu.
Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma	2	Annem ve kız kardeşimle birlikte kaldırıma oturduk. Babam diğer insanlara yardım edebilmek için bizden ayrılmıştı. Öylece oturup etrafa bakınan bir sürü insan vardı. Annem bu insanların şok yaşadıkları için böyle kalakaldıklarını söylemişti. Artık korkmuyordum. Daha çok üzülüyordum ve üşüyordum.
Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma	16	Yan komşumuz göçük altında kalmıştı. Babam onu oradan kurtardı. Onunla çok gurur duydum fakat binaların altında daha çok insan kalmıştı. Dışarıdaysa akrabalarını ve arkadaşlarını bulamadığı için bağırarak birçok insan vardı. Gerçekten çok korkunç bir manzaraydı.
Hiçbirine uygun değil	5	Derken bir amca geldi, bize battaniye ve yemek verdi. Gerçi yemekte sadece pilav vardı ama çok aç olduğumdan hiç umurumda değildi. Kardeşimin de ağlaması kesilmişti artık. Annem başka ailelerin okullarda ve çadırlarda kaldıklarını söylemişti. Biz şanslı olanlardandık.
Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma	17	
Dolaylı olarak diğer kişinin durumuna hayali olarak katılma	3	

Deprem metninde empati ile ilgili toplam dört durum tespit edilmiştir. I. durumu 18 öğrenci “Dolaylı olarak diğer kişinin durumuna hayali olarak katılma” kategorisinde değerlendirirken 2 öğrenci “Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma” kategorisinde değerlendirmiştir. II.

durumu 16 öğrenci “Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma” kategorisinde değerlendirirken 4 öğrenci “Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma” kategorisinde değerlendirmiştir. III. durumu 15 öğrenci “Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme” kategorisinde değerlendirirken 5 öğrenci “Hiçbirine uygun değildir” kategorisinde değerlendirmiştir. IV. durumu 17 öğrenci “Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma” kategorisinde değerlendirirken 3 öğrenci “Dolaylı olarak diğer kişinin durumuna hayali olarak katılma” kategorisinde değerlendirmiştir.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Öyküleyici Metinlerdeki Empati Durumlarına İlişkin Örnek Metin (Gazlı Göl) ve Bulgular

6. sınıf ders kitabında yer alan Gazlı Göl metnindeki empati durumlarına ait bulgular Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Gazlı Göl Metninde Yer Alan Empati İfadeleri

Kategori	f	Empati Durumu
Diğer kişinin duygusal durumuna cevap verme	17	On çıban sönerken yeniden on çıban daha başlanmış genç kızın canını yakmaya. Fidan kız, ceylan kız, civan kız “Ah!”
Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme	3	dedikçe kral “Vah!” ediyormuş; ama hiçbir can acısı kızın yarasına merhem olamıyormuş.
Diğer kişinin duygusal durumuna cevap verme	16	Kral bu durum karşısında yaslara dalmış, yaşama düzeni iyiden iyiye bozulmuş.
Herhangi bir gözlemcinin diğer kişinin hislerini paylaşması	4	Kızın ardından adamlar salmış, onu uzaktan gözetmeye başlamış.
Herhangi bir gözlemcinin diğer kişinin hislerini paylaşması	20	Kral Midas, sarayında dertlerle baş başa, acılar içinde, iğneli beşikte sallanır gibi, kızını düşününce düşününce solmuş, mutsuz bir can olmuş.
Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme	20	Kral Midas, sevinmiş, sarayına sığamamış. Tüm acıları kaybolmuş, hiç dert çekmemiş bir can olmuş. Kızıyla mutlu günlere, yarınlar dalarken adamlarına kesin emrini vermiş: – Suyu kazın göl olsun, tüm canlar bu sudan şifalarını bulsun!

Gazlı Göl metninde empati ile ilgili toplam dört durum tespit edilmiştir. I. durumu 17 öğrenci “Diğer kişinin duygusal durumuna cevap verme” kategorisinde değerlendirirken 3 öğrenci “Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme” kategorisinde değerlendirmiştir. II. durumu 16 öğrenci “Diğer kişinin duygusal durumuna cevap verme” kategorisinde değerlendirirken 4 öğrenci “Herhangi bir gözlemcinin diğer kişinin hislerini paylaşması” kategorisinde değerlendirmiştir. III. durumu olarak 20 öğrenci “Herhangi bir gözlemcinin diğer kişinin hislerini paylaşması” kategorisinde değerlendirmiştir. IV. durumu 20 öğrenci “Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme” kategorisinde değerlendirmiştir.

7. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Öyküleyici Metinlerdeki Empati Durumlarına İlişkin Örnek Metin (Tahta Bisiklet) ve Bulgular

7. sınıf ders kitabında yer alan Tahta Bisiklet metnindeki empati durumlarına ait bulgular Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Tahta Bisiklet Metninde Yer Alan Empati İfadeleri

Kategori	f	Empati Durumu
Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma	20	Babam bir akşam asık yüzle geldi. Annem merakla yüzüne baktı. Bir şey demedi. Zaten babam söylemezse o, bir şey sormazdı. Babam, uzun süre suskun kaldı. Pencereden, akşamın sokakları kaplayan karanlığına daldı gitti.
Diğer kişinin duygusal durumuna cevap verme	10	Sonunda annem dayanamadı: “Ne oldu Osman, bir şey mi oldu? Hiç yüzün gülmüyor.”
Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme	10	Babam şaşırarak baktı anneme. Sanki böyle bir soru beklemiyordu. “İşler kötü gidiyor. Birkaç haftadır alışveriş olmuyor.” dedi. Sonra da evdeki havayı dağıtmak ister gibi güldü: “Boş verin, kara gün kararıp kalmaz. Bugün olmazsa yarın olur, yarın olmazsa öbür gün...”
Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme	20	Annem de onun umutlarına katıldı: “Elbette. Ne yapalım? Her şey, her zaman güzel gitmez ya!”
Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme	20	Öyle olmadı. Babam ertesi gün de daha ertesi günlerde de yorgun, umutsuz geldi. Annem her seferinde sesini çıkarmadan karşıladı. Sessizce yemeklerimizi yedik, odalarımıza çekildik. Neşemiz kaçmıştı

		artık. Hepimiz, bir daha eski günlerdeki gibi mutlu olamayacağız, diye düşünüyorduk. Öylesine umutsuzduk.
Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma	20	Okula o yıl köyde devam ettim. Ama çok sessizdim. Arkadaşlarım ne kadar oyuna çağırırsalar da içimden oynamak gelmiyordu. Benim durgunluğum da babamı üzüyordu. Bunu görüyordum.
Dünyayı diğer kişinin bakış açısıyla algılama yeteneği	10	Tahta bisiklete hiç binemedim. Çünkü her binişimde pedalı kopuyordu. Ama olsun. O, babamın benim için sevgiyle yaptığı bisikletti. Çarşılarda satılan pırl pırl bisikletlerde sevgi var mıydı?
Bilişsel rol alma süreci	10	

Tahta Bisiklet metninde empati ile ilgili toplam beş durum tespit edilmiştir: I. durumu 20 öğrenci “Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma” kategorisinde değerlendirmiştir. II. durumu 10 öğrenci “Diğer kişinin duygusal durumuna cevap verme” kategorisinde değerlendirirken 10 öğrenci “Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme” kategorisinde değerlendirmiştir. III. durumu 20 öğrenci “Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma” kategorisinde değerlendirmiştir. IV. durumu 20 öğrenci “Diğer kişinin psikolojik durumunu anlama ve içsel yaşantısını paylaşma” kategorisinde değerlendirmiştir. V. durumu 10 öğrenci “Dünyayı diğer kişinin bakış açısıyla algılama yeteneği” kategorisinde değerlendirirken 10 öğrenci “Bilişsel rol alma süreci” kategorisinde değerlendirmiştir.

8. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Öyküleyici Metinlerdeki Empati Durumlarına İlişkin Örnek Metin (Kaşağı) ve Bulgular

8. sınıf ders kitabında yer alan Kaşağı metnindeki empati durumlarına ait bulgular Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Kaşağı Metninde Yer Alan Empati İfadeleri

Kategori	f	Empati Durumu
Kişinin diğer bir kişinin durumunu zihinsel ya da hayali olarak kavrayış yeteneği	15	En sevdiğimiz şey atları. Dadaruh’la beraber onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek, ne doyulmaz zevkti. Hasan korkar, yalnız binemezdi.
Diğer kişinin fenomenolojik dünyasına odaklanma	5	

Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme	10	Ben de ağlamaya başladım. O hastalandığından beri Pervin'in yanında yatıyordum. O gece hiç uyuyamadım.
Kişinin diğer bir kişinin durumunu zihinsel ya da hayali olarak kavrayış yeteneği	10	Dalar dalmaz Hasan'ın hayali gözümün önüne geliyor, "İftiracı! İftiracı!" diye karşımda ağlıyordu.
Dolaylı olarak diğer kişinin durumuna hayali olarak katılma	12	Pervin'i uyandırdım. — Ben Hasan'ın yanına gideceğim, dedim. — Niçin? — Babama bir şey söyleyeceğim. — Ne söyleyeceksin? — Kaşığı ben kırmıştım, onu söyleyeceğim.
Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme	8	— Hangi kaşığı? — Geçen seneki. Hani babamın Hasan'a darıldığı... Lafımı tamamlayamadım. Derin hıçkırıklar içinde boğuluyordum. Ağlaya ağlaya Pervin'e anlattım.

Kaşığı metninde empati ile ilgili toplam üç durum tespit edilmiştir; I. durumu 15 öğrenci "Kişinin diğer bir kişinin durumunu zihinsel ya da hayali olarak kavrayış yeteneği" kategorisinde değerlendirirken 5 öğrenci "Diğer kişinin fenomolojik dünyasına odaklanma" kategorisinde değerlendirmiştir. II. durumu 10 öğrenci "Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme" kategorisinde değerlendirirken 10 öğrenci "Kişinin diğer bir kişinin durumunu zihinsel ya da hayali olarak kavrayış yeteneği" kategorisinde değerlendirmiştir. III. durumu 12 öğrenci "Dolaylı olarak diğer kişinin durumuna hayali olarak katılma" kategorisinde değerlendirirken 8 öğrenci "Diğer kişilerin algılanan duygusal deneyimlerine dolaylı duygusal tepki verme" kategorisinde değerlendirmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerdeki empati durumları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki öyküleyici metinlerde 33, 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki öyküleyici metinlerde 23, 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki öyküleyici metinlerde 19, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki öyküleyici metinlerde 15 empati durumu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen metinler arasında, 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan "Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim, Kaplumbağa

ile İki Ördek, Kızgın Bir Lira, Yusufçuk” metinlerinde ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Yılkı Atı, Gündüzünü Kaybeden Kuş” metinlerinde herhangi bir empati durumuna yer verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda araştırmada incelenen öyküleyici metinlerde önemli derecede empati durumuna yer verildiği ve bu empati durumlarının genel olarak metinlere serpiştirildiği söylenebilir.

Alanyazın tarandığında kimi çalışmalarda empati durumlarıyla ilgili tespitlerin yapıldığı fakat belirlenen empati durumlarının bu çalışmaya oranla çok az olduğunu söylemek mümkündür. Kardeş ve Cemal (2017), Türkçe öğretiminde değer eğitimiyle ilgili yapılan çalışmaları incelemiş ve bu kapsamda 127 değer ele alındığını tespit etmişlerdir. Bu değerler içerisinde ise en az frekansa sahip değerlerden birinin empati değeri olduğunu belirtmişlerdir. Çelikpazu Ekinci ve Aktaş (2011) ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinleri değer iletimi açısından incelediği çalışmalarında empati değerine çok az yer verildiğini tespit etmişlerdir. 3-6 yaş grubuna yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarında yer alan temel değerler üzerine çalışan Dirican (2013), empati değerine metinlerde orta derecede yer verildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte ders kitaplarının incelendiği birçok çalışmada empati değerine ait hiçbir bulguya yer verilmediği tespit edilmiştir (Baki, 2019; Cengiz ve Duran, 2017; Fırat ve Mocan, 2014; Lüle Mert, 2013; Şen, 2008).

Araştırma sonuçlarında yer alan empati durumları sınıf düzeyine göre incelendiğinde, değer aktarımının 5. sınıftan 8. sınıfa doğru aşamalı olarak azaldığı görülmektedir. 5. sınıf Türkçe ders kitabında 33, 6. sınıf Türkçe ders kitabında 23, 7. sınıf Türkçe ders kitabında 19 ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında 15 empati durumunun olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında değerlerle ilgili yapılan bazı çalışmalarda, değer aktarımı bağlamında bu çalışmanın sonuçlarından farklı sonuçlara da ulaşıldığı görülmektedir. Baki (2019) araştırmasında değer aktarımı açısından 5. sınıf ders kitabındaki metinlerin 6. sınıftan daha zengin olduğu, bu zenginliğin 7. sınıf düzeyinde daha da azaldığı ve 7. ve 8. sınıfta birbirine yakın seviyelerde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çelikpazu ve Aktaş (2011) araştırmalarında, metinlerde yer alan değer aktarımı unsurlarının sınıf düzeyine göre artış göstermediğini tespit etmişlerdir. Doğan ve Gülüşen (2011) araştırmalarında değer aktarımı bağlamında sırasıyla 8, 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin en zengin içeriğe sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yılar (2016) ise araştırmasında Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değer aktarımı bağlamında sınıflar düzeyine göre bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonucunda 5. sınıf Türkçe ders kitabında “Bu Nehir Bizim”, 6. sınıf Türkçe ders kitabında “Meşeler” ve “Ağaçtan Oyma Su Tası”, 7. sınıf Türkçe ders kitabında “Tahta Bisiklet” metinlerinde insanlar dışında doğa ile de empati kurulduğunu gösteren ifadeler tespit edilmiştir. Dökmen’e (2008: 186-190) göre

insanlar çevreleriyle, özellikle doğal çevre ile de empati kurabilirler. Doğaya zarar vermeden ondan yararlanabilmek, onunla sağlıklı etkileşimde bulunabilmek için doğayı tanımaya ve anlamaya çalışmak gerekir. Kısacası doğa ile empati kurmak gerekir. Yani doğa ile empati kurmak gerekir. Birey doğa ile empati kurduğu zaman, onu koruma arzusu hisseder. Bu bağlamda incelenen bazı metinlerde yer alan insan-doğa eksenli empati durumlarının değer aktarımı açısından önemli olduğu söylenebilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlarından hareketle şu öneriler sunulabilir:

- Bu araştırma kapsamında ortaokul Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Okul öncesi ve ilkököl gibi farklı düzeylerde, farklı ders kitaplarında veya farklı ders materyallerinde empati durumları üzerine çalışmalar yapılabilir.
- Yaşam boyu öğrenme temelinde her yaş grubuna hitap eden edebî eserler empati durumları bakımından incelenip okuyuculara tavsiye edilebilir.
- Türkçe ders kitaplarına metin seçerken içerik açısından zengin, öğrencilere milli ve evrensel değerleri özümsetebilecek, nitelikli, akıcı metinlere yer verilebilir.
- Türkçe ders kitabındaki metinlerin öğrencilere başta empati becerisi olmak üzere birçok değeri kazandırmada etkili olabilmesi için ders kitaplarına metin seçerken sadece Türkçe eğitimi alan uzmanıyla değil pedagoğ, psikoloğ vb. birçok alan uzmanıyla iş birliğı yapılabilir. Böylelikle, öğrencilerin metinlerden istenilen ölçüde istifade etmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Acun Kapıkıran, N. (2016). Kişilerarası ilişkiler ve iletişimde empati. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (ss. 110-130) içinde. Pegem Akademi.
- Akyol, Ş. (2010). *İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Atlı, A. (2008). *Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Batur, Z. ve Yücel, Z. (2012). Ahmet Efe'nin çocuk hikayelerinde değer eğitimi ve hikayelerin Türkçe eğitimine katkısı. *Turkish Studies*, 7(4), 1031-1049.

M.Kaya-S.Erol Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan...

- Cartledge, G. & Kiarie, M. (2001). Learning social skills through literature for children and adolescents. *Teaching Exceptional Children*, 34(2), 40-47.
- Cengiz, Ş. ve Duran, E. (2017). Okul öncesi dönemine ait hikâye ve masallardaki değerlerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 205-233.
- Covey, S. R. (2001). *Etkili insanların 7 alışkanlığı* (Çev. G. Suveren ve O. Deniztekin). Varlık Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2001). *Yeniden insan insana*. Remzi Kitabevi.
- Çapraz Baran, Ş. ve Diren, E. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5 ders kitabı*. Anıttepe Yayıncılık.
- Çelikipazu Ekinci, E. ve Aktaş, E. (2011). Meb 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 6(2), 413-424.
- Demirel, T. (2019). *Türkçe 6. sınıf ders kitabı*. Ekoyay Yayıncılık.
- Deveci, H., Belet, D. ve Türe H. (2013). Dede Korkut hikayelerinde yer alan değerler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 294-321.
- Dirican, R. (2013). *3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Doğan, B. ve Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki (6-8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.
- Dökmen, Ü. (2000). *İletişim çatışmaları ve empati*. Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2008). *İletişim çatışmaları ve empati*. Remzi Kitabevi.
- Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. MEB.
- Fırat, H. (2014). Ömer Seyfettin'in fıkra kaynaklı hikâyelerinde din ve ahlakî değerler. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 3(3), 12-24.
- Fırat, H. ve Mocan, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerde yer alan değerler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 25-49.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayıncılık.

- Kardaş, M. N. ve Cemal, S. (2017). Değerler eğitimi ve Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerine yapılan araştırmalara ilişkin kaynakça denemesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 383-412.
- Kaya, A. (2016). İletişime giriş: Temel kavramlar ve süreçler. Alim Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (ss. 2-31) içinde. Pegem Akademi.
- Kır, T., Kırman, E. ve Yağız, S. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7 ders kitabı*. MEB.
- Küçükaslan, N. (2014). *Etkili iletişim teknikleri*. Ekin Yayınevi.
- Lüle Mert, E. (2013). İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öykü metinlerindeki değerlerin eşdizimli sözcükler bağlamında incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(3), 808-821.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi* (Çev. S. Akbaba Altun ve A. Ersoy). Pegem Akademi.
- Milson, A. J. & Mehlig, L. M. (2002), Elementary school teachers' sense of efficacy for character education. *The Journal of Educational Research*, 96(1), 47-53.
- Nedim Bal, P. (2015). Examining the permanence of the effect of an empathy program for the acquisition of empathy skills on gifted adolescents. *Academic Journals*, 10(16), 2314-2323.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The content analysis, guidebook*, Sage Publications.
- Özbay M. ve Karakuş Tayşi, E. (2011). Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Özden, M. Y. ve Durdu, L. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Padem, S. ve Aktan, O. (2014). İlköğretim 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerlerin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 5-24.
- Rogers, C. R. (1983), Empatik olmak, değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir (Çev. F. Akkoyun). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 103-124.

- Sallabaş, M. E. (2012). Ömer Seyfettin hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 59-68.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem Yayıncılık.
- Şahin, M. ve Akbaba, S. (2017). *Okulda ve sanal ortamda zorbalık ve empati*. Nobel Yayınları.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-779.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon Yayınları.
- Uluğ, M. (2014). Empati nedir? Tanımı ve benzer kavramlardan farkı. A. Turpoğlu Çelik (Ed.), *Empati: Kuramdan uygulamaya* (ss. 1-17) içinde. İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 197-120.
- Yılar, R. (2016). İletildiği değerler açısından ilköğretim Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 490-506.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.